

**TIJORAT BANKLARIDA KASSA OPERATSIYALARINING HISOBI VA
UNING AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH**

*O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti
Buronov Sherzod Baxtiyor o'gli*

**IMPROVING CASH OPERATIONS ACCOUNTING AND ITS AUDIT IN
COMMERCIAL BANKS**

*Graduate student of the Academy of Banking and Finance of the Republic of
Uzbekistan*

Buronov Sherzod Baxtiyor o'gli

Mamlakatimizda tijorat banklari iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ular nafaqat moliyaviy xizmatlarni ko'rsatadi, balki iqtisodiy sub'ektlar o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarni boshqaradi. Banklar tomonidan amalga oshiriladigan kassa operatsiyalari, ya'ni naqd pul bilan bog'liq barcha moliyaviy amallar, bank faoliyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu operatsiyalarni hisobga olish va audit qilish esa, banklarning moliyaviy shaffofligi, samaradorligi va xavfsizligini ta'minlash uchun zarur.

Kassa operatsiyalarining hisobini to'g'ri tashkil etish va audit qilishni takomillashtirish, zamonaviy bank faoliyatining samaradorligini oshiradi va moliyaviy tizimni ishonchli qiladi. Shu nuqtai nazardan, kassa operatsiyalarini hisobga olishning nazariy asoslarini, shuningdek, ularning auditini takomillashtirishning nazariy jihatlarini o'rganish dolzarb ahamiyatga ega.

II. Kassa operatsiyalarining nazariy asoslari

1. Kassa operatsiyalari tushunchasi va ularning turlari:

○ **Naqd pul bilan operatsiyalar:** Tijorat banklarida kassa operatsiyalari asosan naqd pulning qabul qilinishi, chiqarilishi, almashinuvi va boshqa turdagi harakatlarni o'z ichiga oladi.

○ **Kassa operatsiyalarining turlari:**

- Naqd pul qabul qilish: mijozlardan naqd pulni qabul qilish, depozitlar.
- Naqd pul chiqarish: mijozlarga naqd pul berish, kreditlar.
- Naqd pul bilan bog'liq boshqa operatsiyalar: valyuta almashtirish, o'zaro hisob-kitoblar.

2. **Kassa operatsiyalarining hisobga olish tamoyillari:**

- **Ishonchlilik va aniq qayd etish:** Kassa operatsiyalari to‘g‘ri va aniq qayd etilishi zarur, bu orqali bankning moliyaviy holati to‘g‘ri aks ettiriladi.
- **Shaffoflik:** Barcha kassa operatsiyalari hujjatlar bilan tasdiqlanishi va tegishli qaydlar bilan isbotlanishi kerak.
- **Xatolik va firibgarliklarning oldini olish:** Har bir operatsiya yuzasidan aniqlik va ehtiyotkorlik talab etiladi.

3. **Naqd pulning o‘ziga xos xususiyatlari:**

- **Naqd pulning tez harakatlanishi:** Kassa operatsiyalarida naqd pul harakatlari juda tez o‘zgarib turadi, bu esa hisobga olishni murakkablashtiradi.
- **Hujjatlar va xatoliklar:** Naqd pul bilan bog‘liq barcha operatsiyalar hujjatlar bilan tasdiqlanishi kerak, aks holda xatoliklar va firibgarliklar yuzaga kelishi mumkin.

III. Kassa operatsiyalarining auditini takomillashtirishning nazariy asoslari

1. **Auditning maqsadi va vazifalari:**

- **Auditning asosiy maqsadi** – bankning moliyaviy holatini aniqlash va kassa operatsiyalarining to‘g‘riligini tekshirish. Auditing asosiy vazifalari:
  - Kassa operatsiyalarining aniq va to‘g‘ri hisobga olinishi.
  - Bankning moliyaviy hisobotlarining shaffofligi va ishonchliligini ta'minlash.
  - Xatoliklar, firibgarliklar va noqonuniy harakatlarning oldini olish.

2. **Auditning asosiy tamoyillari:**

- **Objektivlik:** Auditorlar kassa operatsiyalarini tekshirayotganda, ularning faoliyatini mustaqil va ob'ektiv baholashlari kerak.
- **Shaffoflik:** Kassa operatsiyalarining auditini amalga oshirgan auditorlar barcha tekshiruv jarayonlarini aniq va tushunarli qilib bajarishlari lozim.
- **Mukammallik:** Kassa operatsiyalarining auditini amalga oshirishda barcha tegishli hujjatlar va operatsiyalarni to‘liq o‘rganish zarur.

3. **Audit jarayonining asosiy bosqichlari:**

- **Rejalashtirish:** Auditing boshida kassa operatsiyalarini tekshirish uchun maxsus rejalar va standartlar ishlab chiqiladi.
- **Kassa operatsiyalarining tekshiruvi:** Har bir operatsiya uchun hujjatlar, kassirlarning hisobotlari va boshqa tegishli ma'lumotlar tekshiriladi.

- **Auditorlik hisobotining tayyorlanishi:** Barcha audit jarayonlarining yakunida auditorlar hisobot tayyorlaydi va kassa operatsiyalarining to'g'riligini tasdiqlaydigan xulosalar chiqariladi.

4. **Texnologiyalarning roli:**

- **Avtomatlashtirish va elektron tizimlar:** Zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa, elektron tizimlar va avtomatlashtirilgan kassa tizimlari audit jarayonlarini samarali va aniq amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi.
- **Axborot texnologiyalarining imkoniyatlari:** Kassa operatsiyalarini avtomatik ravishda ro'yhatga olish va kuzatish, auditni soddalashtiradi va xatoliklarni kamaytiradi.

IV. Kassa operatsiyalarini hisobga olish va auditini takomillashtirish yo'llari

1. **Axborot tizimlarini optimallashtirish:**

- Kassa operatsiyalarini avtomatlashtirish va elektron hisoblash tizimlarini joriy etish orqali operatsiyalarning tezligi va aniqligini oshirish.
- Naqd pul harakatlarini boshqarish uchun maxsus dasturiy ta'minotlarni ishlab chiqish.

2. **Auditorlik nazoratini kuchaytirish:**

- Bankda kassa operatsiyalarini audit qilish uchun mustahkam ichki nazorat tizimini yaratish.
- Auditorlik tekshiruvlarini yanada takomillashtirish, masalan, bankda kassa operatsiyalarining barcha bosqichlarini tekshirish.

3. **Kadrlar malakasini oshirish:**

- Kassa operatsiyalari va auditini amalga oshiradigan xodimlarni muntazam ravishda malaka oshirish kurslari orqali tayyorlash.
- Bankda audit va kassa operatsiyalariga oid ichki treninglar va seminarlar tashkil etish.

Tijorat banklarida kassa operatsiyalarini hisobga olish va auditini takomillashtirishning nazariy asoslari banklarning moliyaviy holatini yaxshilash, shaffoflikni oshirish va firibgarliklar oldini olish uchun muhimdir. Axborot texnologiyalaridan foydalanish, audit jarayonlarini mustahkamlash va kadrlarni tayyorlash orqali banklar kassa operatsiyalarining to'g'ri va aniq bajarilishini ta'minlashi mumkin. Natijada, bu banklarning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi va ularning ishonchli faoliyat yuritishiga xizmat qiladi.